

150 ÉVE SZÜLETETT DR. PÁLFY MÓR

DR. PÁLFY ANNA

150 éve született a geológus, aki gyors és példás előmenetellel az erdélyi származású geológusok közül a legmagasabb pozíciót tölthette be a korabeli Magyarországon. Ezen cikkel szeretnénk emléket állítani ükapám születésének évfordulója alkalmából.

Várfalvi Pálffy Móricz 1871. szeptember 21. napján látta meg a napvilágot Pálffy Máté földbirtokos és Bíró Iza gyermekeként, a Torda-Aranyos megyei Bágyonban (napjainkban: Kolozs megye, Románia). A szeptemberi dátum sokakat meglephet, tekintettel arra, hogy minden ismert hivatkozás, lexikoni szócikk vagy a Vendl Aladár-féle nekrológ is október 21. napját rögzíti.

Rendelkezésemre állnak családi iratok, mint a születési anyakönyvi kivonata, a házassági anyakönyvi kivonata, valamint az 1940. október 22. napján a Magyar Királyi Belügyminiszter által kiállított Bizonyítvány, amelyben Pálffy Mór gyermekei származását tisztázta, a székely primori (főnemesi) ranggal együtt. Mindezek alapján megalapozottan kijelenthető, hogy a szeptember 21-i dátum a helytálló.

Gyermekként a szülői házban cseperedett, Bágyonban, Tordán és Kolozsváron járta iskoláit. A szilárd jellemet és a zárkózottságot édesapjától örökölte nekrológjának írója, Vendl Aladár szerint. Pálffy Mór édesapjával kapcsolatosan így nyilatkozott: „bár kissé hirtelen haragú [...], de rendkívül jószívű, komoly, erősen konzervatív gondolkodású, mondhatnám vaskezes ember volt. Mint a becsületesség, puritánság megtestesítője lebeg mindig szemem előtt”.

Dr. Pálffy Mór hivatalos portréja a MÁFI gyűjteményéből

Minden forrás azt erősítette meg, hogy kifejezetten természettudósnak készült egyetemi hallgató korában, természetszeretetével, szorgalmával és tehetségével vonta magára Koch Antal ásvány- és földtan tanárának figyelmét. Harmadévesként ösztöndíjjal lehetett Koch mellett gyakornok, valamint tanulmányt adott be „Az Aranyos, Maros és Enyedi patak körülzártá vidék földtani szerkezete” címmel. Koch erről így nyilatkozott: „A szerző első sorban ügyesen összefoglalja mindazt, ami az eddigi irodalomból ezen területre nézve már ismeretes volt, és ebbe a túlnyomó részbe beleszövi saját önálló vizsgálatainak

138-1398

Vivonat

A b. a. 77. unitaria ekklesia keresetelési anyakönyviből
II kötet 275. lap 34. soros áron.

Anyakönyvi ny. l. a.	Születés neve, állapota	Ételtése	Gyermek neve és születési időpontja	Keresetelési neve	Bábo	Keresetelési község	Építés
1871. szeptember 21.	1871. szeptember 21.	Pálffy Máté	Móricz	Bárok József	-	Bágyon	31

A b. a. 77. unitaria ekklesia anyakönyviből
Kiadta Bágyonban 1898. szept. 22.

Cs. a. a. 77. unitaria ekklesia anyakönyviből

Születési anyakönyvi kivonata a családi archívumból

eredményeit is, itt-ott helyes kritikai érzékkel utalva a régebbi vizsgálok túlhaladott álláspontjaira, vagy nem egészen megbízható megfigyeléseire is. [...] Tárgyi hiba alig akad a munkában, a mi szerzőnk választott tárgyában való alapos ismereteit bizonyítja. A bő anyagnak átlátszó, helyes beosztása, világos és szabatos tárgyalása gondolkodó főre vall. [...] Mindent összefoglalva, a pályamunka lelkiismeretes munkáról, kiváló szorgalomról és buzgalomról, helyes megfigyelő és ügyes előadási tehetségről tesz tanúságot [...]”. Negyedévesként beadott pályaműve „Új adatok hazánk erdélyi részének felső krétakori lelőhelyeihez” címet viselte. Koch erről is elismerően nyilatkozott, meg is nyerte az 50 forintnyi pályadíjat.

Egyetemi tanulmányait befejezve, 1894 szeptemberétől már tanársegédi minőségben működött Koch Antal mellett. Doktori disszertációja „*A Hargita hegység andezites kőzetei*” címmel került nyomtatásba, és még ebben az évben másik témájú dolgozatot is közölt: „*A pyrrhotit előjövetele Borévénél*”, amely mutatja érdeklődésének és tehetségének sokszínűségét. Koch Antal ajánlatára került 1895. október 1. napjától a Magyar Királyi Földtani Intézet egyik geológusi állásába, mellyel legfőbb célját érthette el: tudományos kérdésekkel foglalkozhatott.

„Az intézeti munka magas presztizst jelentett, aki bekerült állandó alkalmazásba ide, az ritkán távozott. [...] A tudományos továbbhaladás lehetősége, a magas fizetés tekintélyt kölcsönzött az itt dolgozóknak. Egyformán így tekintett az Intézetre, amikor belépett [...] Pálffy Mór, aki szintén tanársegédi állását hagyta ott Kolozsváron, [...]”. (Részlet Tringli István: Adalékok a Magyar Állami Földtani Intézet dualizmuskori történetéhez c. cikkéből, közli Babinszki Edit, 2019.)

Pálffy Mór meglehetősen gyors karriert futott be, 1901. június 17-én osztálygeológussá, 1908. október 9-én főgeológussá léptették elő, 1918. évben pedig már főbányatanácsosi címet kapott. Éveken keresztül szerkesztette a Földtani Közlönyt. A Tanácsköztársaság kormánya Pálffy Mórt nevezte ki a Magyar Királyi Földtani Intézet élére. A Tanácsköztársaság bukása után lemondott igazgatói posztjáról, de 1920. május 5-i közgyűlésén a Magyarhoni Földtani Társulat hatalmas többséggel elnökévé, 1926-ban tiszteleti tagjává választotta. Mint választmányi tag aktívan részt vett a Hidrogeológiai Szakosztály, a Kir. Magyar Természettudományi Társulat és az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület életében is, az egyesület geológiai munkásságát aranyéremmel tüntette ki. 1923 és 1925 között megbízott igazgatóként visszakerült a Földtani Intézet élére, amely a történelmi idők vihara okán nem volt egyszerű feladat. 1926-ban igazgatói ranggal vonult nyugdíjba.

Az intézeti munka során főleg Erdély hegyeinek

Szüleivel 1895 körül – családi fotó

vizsgálatát folytatta, de foglalkozott öslénytanal, közettani és ércteleptani témákkal is. 1902-ben a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Bugát Pál-díjjal tüntette ki („*Alvinc környékének felsőkréta korú rétegei*” című tanulmányáért). 1912 januárjában a Magyarhoni Földtani Társulat az Erdélyrészi Érchegységről szóló munkája elismeréseként egyhangúlag Szabó József-emlékéremmel jutalmazta, amely munka nemcsak tudományos, hanem a bányászat szempontjából is egyik legfontosabb alkotása, és amely Vendl méltatása szerint a geológiai irodalom egyik remekműve marad, tekintettel arra, hogy sztratigráfiai, tektonikai, genetikai és gyakorlati bányászati szempontokat figyelembe véve alakította ki álláspontját, egy évtized pontos felméréseit követően. Összefüggést állapított meg a tektonika és az erupciók színhelye között, összefoglalta az Érchegység eruptív kőzeteinek típusát, tisztázta a „glauk” problémát, összefoglalta a zöldkövesedésre vonatkozó vizsgálatainak eredményeit, amely alapján „*a zöldkövesedés már a kráterben nem nagy mennyiségben végbemegy akkor, mielőtt a magma még tökéletesen megszilárdult volna. Az átalakulás szerinte a periférikus magmafészkekben, vagy az igen magasra felnyúló tömzs tetején megy végbe. Az átalakulást a vízgőz végzi a már kikristályosodott sötét színű ásványokon akkor, mikor a földpátok még nem váltak ki.*” (Vendl Aladár: Pálffy Mór L. tag emlékezete). Több gazdag telért fedeztek fel neki köszön-

hetően, tekintettel Pálffy azon következtetésére, hogy a riolitokkal kapcsolatos telérnek a cementációs zónája a Kruscl-zóna alsó határa alatt is aranytartalmúak, az érc tartalom csökkenése a mélységgel együtt lassan, egyenletesen következik be, tehát a riolitokkal kapcsolatos telérekben nagyobb mélységig nyúlt le.

1909-ben kezdte meg a Bihar-hegység tanulmányozását, melyet egyedül, illetve Szontágh Tamással és Rozlozsnik Pállal együtt is végzett, és mely tanulmány során sztratigráfiai és tektonikai szempontból is egyaránt jelentős eredményeket állapítottak meg, kimutatták, hogy a riolitok nem a korábban Szádeczky Gyula által vélt módon szorultak a felső krétarétegek közé, hanem sztratovulkáni termékek.

1916. március 13. napján a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai sorába választotta, székfoglaló beszédének témája „Az arany előfordulási viszonyairól az erdélyrészi Érc-hegységben és Nagybánya Környékén” volt, ahol elsősorban a zöldkövesedésre vonatkozó vizsgálatának eredményeit foglalta össze.

„Pálffy az erdélyi Érc-hegység tanulmányozása közben valósággal beleszeretett az ércek geológiájába. Megcsonkítottságunkban is legnagyobb előszeretettel az érces területeket tanulmányozta.” (Vendl Aladár: Pálffy Mór L. tag emlékezete) „Pálffy Mór érchegeológiai munkásságának jelentősége abban rejlik, hogy túllépett az addig jellemző bányageológiai leírásokon, és úttörőként, az érceleptani folyamatokat komplex magmás-hidrotermás rendszereinek vonatkozásában értelmezte.” (Dr. Márton István érckutató geológus közlése a 2016-ban tartott emlékkonferencián.)

A háború alatt még egyszer alkalma nyílt rövid ideig a Persányi-hegység tanulmányozása okán Erdélyben dolgozni, a történelem ismert fordulata viszont választásra kényszerítette, így többé nem mehetett a közel húsz évi munkásságának színhelyeire.

1921 és 1922 nyarán a Rudabányai-hegység geológiai viszonyait és vasércelepeit vizsgálta, az ércesedés vonzotta az Eperjes-Tokaji hegységbe is. Pálháza riolitterületét, Telkibánya régi aranybányáinak környezetét tanulmányozta. Életének utolsó éveiben pedig a pénzügyminisztérium megbízásából a recski bányaterületen és környékén végzett kutatásokat.

Hidrogelológiai munkássága is meghatározó volt. Tapasztaltam, hogy szülőfalujában is emlegetik a mai napig, hogy a mezőgazdasággal kapcsolatosan fontos észrevételeket tett arról, hogyan lehetne a művelés közbeni öntözést racionalizálni, de ez csak a kezdet volt. 1899-ben a Székelyudvarhely környéke hidrogelológiájának összefoglalásával folytatva, leírta a Borszék-fürdő releváns jellemzőit, amely összefoglalót Vendl nekrológiájában valóságos remekműként említi. A budapesti hévforrások vízmennyiségének in-

Emléktábla avatás után Búgyonban 2021. október 23-án (a szerző és édesanyja)

gadozásáról tett megfigyelései során leírta, hogy a Rudas- és a Rácfürdő vízmennyisége a Duna vízállásával összefügg és az is kitűnt, hogy nem ez az egyetlen befolyásoló tényező. Tanulmányozta a budapesti hévforrásokkal összefüggő geológiai kérdéseket. Vendl nekrológiájában idézi ezzel kapcsolatos filozófiáját: „Az, hogy a budapesti hévforrások ne csak jelen állapotukban maradjanak fenn, hanem fejlesztessek is, nemcsak magánérdek, hanem anyagi érdeke fűződik ahhoz az egész fővárosnak, a főváros környékének, sőt – lévén a főváros az ország szíve – az egész országnak is.”

A Trianoni béke után fontos részt vállalt a megmaradt országrészben az ásványi nyersanyagok felkutatásában. Szénbányák területének vizsgálatát kereskedelemügyi minisztériumi felkérésre folytatott, a hazai szénterületek pontos vizsgálata kiemelt gazdasági érdekévé nemesedett. A Mecsek liász széntelepeit ezen oknál fogva behatóan tanulmányozta, azonban már csak az ehhez a munkához kapcsolódó térképet tudta elkészíteni, a részletes tanulmány már nem jelenhetett meg.

1930 nyarán Recsken végzett felméréseket, amikor a rendelkezésünkre álló magánleveleiből egyértelművé válik, hogy sajnos napok óta nem volt jó a közérzete: „Tegnapig éjjel elég jól éreztem magamat, s jó étvágygal is ettem, de tegnap már állandóan voltak kisebb fájdalmaim [...] vacsorára is csak két kisebb csirkecombot ettem. Éjjel 11 órakor ezután igen erős fájdalmakra ébredtem, olyanokra minőket még sohasem éreztem.[...]” (részlet Pálfy Móric leveléből feleségéhez, 1930. július 29.). 1930. augusztus 16. napján végleg rosszul lett, felesége Budapestre szállította, ott érte a halál.

„Mint munkáinak hosszú sorozatából kitűnik, valóban geológiának minden ágában: közettanban, sztratigráfiában, tektonikában és paleontológiában egyaránt eredményesen dolgozott. Neki nem az volt a célja, hogy egyetlenegy irányban fejlessze ki képességeit, hanem az, hogy az ország egyes területeinek geológiáját átfogón tanulmányozza. És ehhez Koch Antal kolozsvári intézetében a legjobb alapot kapta meg. E széleskörű, hatalmas tudományos munkásságban gyökerezett az a képessége, hogy a geológia minden ágával összefüggő bányászati, vízügyi, mérnöki, közgazdasági kérdésekben mindig a legbiztosabban rátalált a gyakorlat legjobban megfelelő megoldására. A bányaterületekkel s a gyakorlati bányászokkal való sokszoros érintkezése révén valóban igen korán erős gyakorlati érzék fejlődött ki benne. Hatalmas tehetségét, széleskörű munkásságát és a gyakorlati kérdések megoldásában való biztonságát igen nagyra becsülték mindazok, akik bármely vonatkozásban a geológia valamely ágának gyakorlati alkalmazásával kapcsolatba kerültek.” (Vendl Aladár: Pálfy Móric L. tag emlékezete)

Ükunokájaként külön öröm számomra, hogy részt vehettem mind a két emlékkonferencián, amit szülőfalujában tartottak. 2016-ban születésének 145. évfordulóját, 2021. október 23. napján, születésének 150. évfordulója alkalmából pedig szakmai kiránduláson és emléktábla avatáson is részt vehettünk a konferencián kívül. Hallatlan megtiszteltetés, hogy ezen alkalom okán elő is adhattam az életrajzi adatokkal kapcsolatosan tett felfedezéseimet Dr. Wanek Ferenc és Dr. Márton István előadásai mellett.

Ezen a konferencián örvendeztettem meg a hallgatóságot azzal a családi anekdotával, amivel zárnam

megemlékezésemet. A történet szereplői a legidősebb lánya Margit (Manyi) és harmadik gyermeke, Anna, akit a család Nóka becenévvel illetett. 1951-ben esett meg velük a következő. Állást keresve Nókának önéletrajzot kellett írnia, amiben a korszellem alapján kötelező volt beszámolni arról, hogy családjában ki milyen szerepet vállalt a háborúban és az azt megelőző időszakban. „Budapestben, 1912-ben születtem, apám, aki erdélyi földműves családból származott, geológus volt, 1930-ban meghalt.”– kezdte. Sajnos hónapok teltek el anélkül, hogy sikerrel járt volna, így átfutott Manyi nénihez, és kérte, nézze meg, mi lehet az, ami miatt nem alkalmazzák. Manyi néni elmosolyodott és csak annyit mondott: „Nóka, ne ird bele, hogy édesapuka geológus volt. Írj valami mást. Mondjuk, hogy a Földtani Intézet tisztségviselője.” Arra a kérdésre, hogy ez miért javít a pozícióján, Manyi néni röviden válaszolt. „Tudod, a párt képviselője esetleg összetéveszti a teológussal. Pedig ugye tudjuk, hogy a különbség Ég és Föld!” Az önéletrajz megfelelő javítását követően valóban fel is vették!

IRODALOM

- Vendl Aladár (1933): Pálfy Móric l. tag emlékezete (Magyar Tudományos Akadémia Elhunyt Tagjai Fölött Tartott Emlékeszédék XXI. kötet - 14. szám, Budapest)
- Koch Antal, Apáthy István (1893): Ásványtani pályamunkabírálat in: Farkas Gyula: A matematikai és természettudományi kar jelentése az 1892-93. tanévi pályázatok eredményéről
- László Gábor (1932): Dr. Pálfy Móric emlékezete, Földtani Közlöny
- Babinszki Edit (2019): 150 éves a Földtani Intézet (Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Budapest)
- Pálfy Mór (1911): Az erdélyrészi Érchegeység bányáinak földtani viszonyai és értelepei (A Magyar Kir. Földtani Intézet Évkönyve, Budapest)
- Márton István (2016) Pálfy Mór szerepe az Erdélyi-érchegeység aranytelepeinek megismerésében (Pálfy Mór emlékkonferencia, Bágyon, 2016. december 10. Kolozsvári Akadémiai Bizottság – Erdély Múzeum-Egyesület – Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem)
- Wanek Ferenc (2016) Pálfy Mór élete és szakmai pályája (Pálfy Mór emlékkonferencia, Bágyon, 2016. december 10. Kolozsvári Akadémiai Bizottság – Erdély Múzeum-Egyesület – Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem)

DR. PÁLFY ANNA Budapestben született, jogi diplomáját a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen szerezte 2015-ben. 2019 óta ügyvédként praktizál Budapestben, végzett mediátor, meghívott előadóként évek óta oktat bányajogot az ELTE geológus-hallgatói számára.

